

Joh.

SZÉCHENYI

ÉS A

MAGYAR MAGÁNJOG.

*

A MAGY. TUD. AKADÉMIA 1894. NOVEMBER 4-ÉN

TARTOTT

SZÉCHENYI ÜNNEPÉRE

IRTA

VÉCSEY TAMÁS,

RENDES TAG.

BUDAPEST, 1895.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

Ára 60 kr.

M.ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

SZÉCHENYI
ÉS A
MAGYAR MAGÁNJOG

h. J. J. 01168
SZÉCHENYI

ÉS A

MAGYAR MAGÁNJOG

*

A MAGY. TUD. AKADÉMIA 1894. NOVEMBER 4-ÉN

TARTOTT

SZÉCHENYI ÜNNEPÉRE

IRTA

VÉCSEY TAMÁS,

RENDES TAG.

BUDAPEST, 1895.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

258927

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

52253

HORNÁNSZKY V. BUDAPESTEN.

I.

A RENDI JOG.

A tudást végtelenül szomjúhozom. Fejem szellemi táplálékot követel,¹ a törvénytudományt s gazdaságtant akarom tanulni. Le a vörös nadrággal.» Ezt írja Széchenyi 1825-ben.² Leteszi a huszárkapitányi kardbojtot. Könyvet vesz kezébe, még többet mint ezelőtt. Olvassa az angol classikus nemzetgazdasági írókat. Belemélyedve olvassa a verulami lordnak a kísérleti vizsgálódásra tanító művét.³ Az ókor stoikus bölcselőivel foglalkozva esküszik hűséget hazafias kötelességének.⁴

*Tanárt keres, a ki jól tudja a magyar jogot és ékesszólást.*⁵ Elméletileg is meg akar ismerkedni a rendiség jogintézményeinek kór-bonczoló tanával, a mely intézmények bénító hatásait az életben tapasztalja. Kelemen magyar jogi Institutioit s kul-

csát, a latin nyelvet, a sürgősség kimondásával tűzi napirendre.⁶ Szorgalommal s kritikával tanulja az ékes latinságú Kelemen s a hol ez a romanistákat követi, vagy Martini természetjogára emlékeztet, ott nem esik gáncs alá, de a hol a rendiség alapján beszél, ott Széchenyit csak izgatja.

Kelemen után a *Corpus iuris Hungarici* ívrét kötetei következnek. Nem mondhatom, hogy rokonszenvvel teszi le a vaskos köteteket, még kevésbbé mondhatom, hogy kiméletesen beszél ama törvényekről, a melyek a letűnt középkornak kövületei s az ő újíító tervének útjában fekszenek. Nem jogtörténeti szempontból vizsgálódik, tehát nem úgy tűnnek föl előtte a régi törvények, mint a jogfejlődés menetét jelző vezérkagylók, hanem mint a multból átnyúló sötét akadályok, a melyek haladásunkat feltartóztatják, sőt veszélyeztetik s jégpánczélként gátolják az új jogélet csirázását.

Erős drasztikus szinekkel festi a ferdeségeket. Maró lúgot önt a foltokra. Nemzeti hiúságunknak nem hizeleg, hátramaradásunk okozóit nem kiméli. Előtte a *jövő* fontosabb a *multnak* kegyeleténél. Fullánkos a polemiában, kiméletlen a kárhoztatásban.⁷ A patriarchális szokásjoggal nem dicsekszik, de az írott joggal még úgy se. «Werbőczynek kilencztizedét el kell égetnünk, csak azután mehetünk valamire».⁸ Sőt még többet mond. «A *Corpus iuris* két roppant foliójának legalább kilencztized-

részét kell a tűzbe dobni»,⁹ vagyis a benne gyökerező kirívó intézményeket, korszerűtlen privilegiumokat, melyeken a rendiség bástyái emelkednek.¹⁰

Ezek a bástyák azok, a melyeket temperamentosos támadásaival tervszerűen ostromol. A kiváltságos és nem kiváltságos osztályok különvált, sőt ellentétes helyzetén nyugvó régi jogintézmények, a rendiség minden elavult alkotásai ellen folytatja az irtó háborút, abban a meggyőződésben, hogy a rendiség intézménye már idejét múlta s a nemzet haladásának, megerősödésének belső akadályá. Ezért mennydörög ellene s ezért akarja elpusztítani tűzzel, vassal.

A megcsontosult rendi jognak abderitáira tör, ront. Bálványozott betűire szórja az elhamvasztó parázst.¹¹ Justinianus hangján követeli, hogy a törvény-gyűjteményből égjen ki minden lap, a melyik a haladást gátolja.¹² Csak akkor kezdődik majd a két vaskos folió becse, mikor legalább is kilencztizedrésze elhamvad s hamvvedre felett újra felszenteltetik a módosított, javított, rendbe hozott maradék tizedrész és pedig *magyar nyelvre fordítva*, hogy az élő nemzetnek törvénykönyve ne legyen holt nyelvű, melyet úgy is alig ért a nemzetnek egy tizedrésze.¹³ Azt mondjátok nincs idő a Corpus iuris fordítására? Én azt tartom, a mit az ember szívesen tesz, arra mindég van idő, a mit

nem szívesen tesz, arra soha sincs érkezésünk.¹⁴ Keressetek, majd találtok embert a rendezésre és magyarosításra, főleg Fogarassy és Tóth Lőrincz lebegvén szemei előtt. Ha a Corpus iuris használható részei meglesznek magyarul, tüstént szétmállik a magyar nyelvet ellenző rozsdás csoport, mely azért nem akar megválni a latintól, mert ez a Corpus iuris nyelve. «Hát a rabulának tévetegéből, melynek gazdag gyűjteménye a Corpus iuris, nemzetünknek soha ne lenne szabad kimenekedni?» kérdi indulatosan Széchenyi. Az országgyűlés annyi joggal se bírna, hogy kitisztítsa azt, a minek tiszta viseletünk kalauzának kellene lennie? Minden lelkes nemzet törvényeit a homályból kiemelni, mindenkinek érthetőkké tenni törekszik. Tegyük mink is fogadást, hogy Magyarországon csak *magyar nyelven szóló törvény*, parancs, ítélet, szerződés, egyezés, számadás kötelez.¹⁵ Mert valamint csak élő testben, úgy csak élő nyelvben van lélek.¹⁶ Velem együtt az élő Istent hívom tanuságul, még igen számos férfi van, a ki minden életkellemről, sőt magáról az életről is kész inkább lemondani, mintsem, hogy anyanyelvünk mostoha sorsát a jogélet terén ezentúl is békével tűrjük és kar és kard nyugva nézzük mint dúl azon a külföldi értelem s a honi butaság.¹⁷

✓ Különben annak, a kit hódító ideálok s nemes szenvedélyek ragadnak, szabad a bátor szó.¹⁸ Él

is e szabadsággal Széchenyi. Reformeszméiért rajongva, ha kell hevesen, sőt vakmerően beszél. «Égessétek meg a Corpus iuris kilencztizedét» ép oly merész felhívás, mint merész állítás az, hogy «Magyarország *nem volt*». Eféle merészség nélkül lehetett volna-e kiragadni a nemzetet a quietismusból? s lehetett volna-e rábírní, hogy oda hagyja a trespelő előítéletek s elavult intézmények ó-falát?

Mikor Széchenyi a Corpus iurist nem azonosítja a rendiség tükrével: ilyenkor történeti jogunknak ezt az anyakönyvét nálánál inkább senki se félti, senki se védi. «A nádor azt teszi velünk, a mit akar. Az a nagy bizalom, a melylyel iránta viseltetünk, még odáig visz bennünket, hogy egész Corpus iurisunkat tűzbe vetjük».¹⁹ Ime éppen Széchenyi az, a ki a lángok közé nem engedi vetni az egész írott jogot.²⁰ Corpus iurisunkban elég szép helyet olvasott Széchenyi. Egyebet mellőzve ott van a legelső magyar bölcsészeti értekezés: Szent István első Decretuma fiához, Imre herczeghez. Ott van a Hármaskönyv Előbeszéde az igazság stoikus cultusával. Az igazság, mondja Werbőczy, a legfőbb jó, az erények harmoniája, sőt a teljes erény, melynek fénye úgy ragyog, hogy elbűvöli szemeink világát, mint az esti vagy a hajnali csillag tündöklő sugára. Csodálatos erény, mely másoknak is használ, holott a többi erény csak azt boldogítja, a

ki gyakorolja.²¹ Ott van a sok jogtétel, a mi ma se avas obscuritás. Számos intézkedés a mi ma időszerűtlen, valaha a kor színvonalán állott s védte a nemzet szent igazait. Mikor le volt fegyverezve a magyar, ha egyébre nem is, legalább a Corpus iurisra erőiesen hivatkozott. Ha hónunk alól elvetnők a Törvénytárt s jobbunkból kiesnék a kard: mihez folyamodnánk? Mi szolgálna irányadóul a nemzet és a királyi ház közt? kérdi a lelkes Horvát István.²²

Erős várunk nekünk a törvényesség. Ennek rombolhatatlan erősségét nem gyönígti, ha az alkalmazhatóság szempontjából az activ politikus, mint Széchenyi, elválasztja az elavult törvényeket az el nem avultaktól, a modern életbe valókat a történet lapjaira tartozóktól. A bizalmat, az öntudatos odaadást pedig egyenesen emeli a tudomány, mely megvilágítja a jognak forrásait, fejlődését, rendszerét, politikai, gazdasági s erkölcsi hatását, vim ac potestatem.²³ Ezért int, buzdít Széchenyi, hogy beható alapossággal műveljük *a jogtudományt*.²⁴ Mit tanuljon a magyar szívvel, lélekkel, teljes odaadással? *A jogtudományt*, válaszolja Széchenyi,²⁵ s megjegyzi, hogy ez a legnemesebb tudomány, melylyel a férfiú foglalkozhatik s a leghatalmasabb tudomány, melylyel erőt, bátorságot, bölcseséget kap a nemzet vezetésére a legválságosabb pillanatokban.²⁶ Mintha a jövőben előre olvasta volna

a nemzet nagy jogvédőjének, Kossuthnak s a jogász logika és a jogérzet megtestesülésének, Deáknak küldetését. Az 1848-iki törvények gyors formulázásának, mi a Kossuth érdeme, s a jogfolytonosságnak, a Deák ellenállhatatlan logikájának, köszönhető a dualismus és paritas alapján nyugvó kiegyezés. A két vezér jogász példája igazolta Széchenyi jóslatát, olyan sikerrel, mely méltó a jogász-nemzethez, a magyarhoz.

Volt idő, midőn erőit a forrongó Széchenyi maga is egészen a jog és alkotmány ügyének szentelte volna szentelni.²⁷

És valóban, ha jogász az, a ki a jog nélkülinek jogot szerez, úgy ő igazán jogász, a szónak magasabb értelmében. De a szónak közönséges értelmében nem az. Hivatásszerű jogtudóssá ép úgy nem lett, a mint nem lett költővé. Hatását azonban ép úgy érzi a magyar jog, mint a költészet.

A középkori rendi jogállapotból a kibontakozást ő, a nem hivatásszerű jogtudós, kezdeményezte. Programjának belső értéke jogi aphorismáin nyugszik. A Hitel, Világ és Stadium lapjain kifejtett jogi problémákért harczolva, vívta ki fényes tehetsége az első diadalokat, nem egyes perlekedő ember, hanem az egész ország javára.

A mai ünnep feladatommá teszi annak bemutatását, hogy a magyar jog egyik főága a magán-

jog s ennek tudománya, Széchenyi hatása alatt miképen fejlődik? s hogy e fejlődés előmozdítása érdekében mit tett az Akadémia? Eme szempontból kerestem és befejezésül méltánylom Széchenyi eszméit, törekvéseit s alkotó kezét magánjogi intézményeink csarnokában.

II.

A MAGYAR MAGÁNJOG SZÉCHENYI HATÁSA ALATT.

Széchenyi Naplóinak ünnepelt női alakjai közt a legünnepeltebb Mária Dorottya főherczegasszony, József nádornak áldott emlékü hitvese. A hódolatnak imádásig magasztosuló érzetét ébreszté Széchenyi lelkében.²⁸ A Hitel díszpéldányát kegyesen fogadja az átnyújtó szerzőtől, sőt arra is felkéri ezt, hogy sajátkezűleg írja nevét a hírből már ismert könyvbe.²⁹

Nem maradt titokban a főherczegné előtt, hogy a radikális reformokért rajongó Széchenyi áhitattal olvasgatja a Szent Írást. Látni kívánja kedvelt hívének bibliáját. Pár nap múlva a fenséges asszony a könyvek könyvét visszaküldi, abba három papi-szeletet helyezve. Az egyik Máté evangéliumával int, hogy «adjátok meg a császárnak a mi a császáré». A másik Pálnak Timótheushoz írt levelével

kér, hogy «imádkozzatok a királyért és minden emberért». A harmadik Pálnak Titushoz írt levelével utasít, hogy «intsed őket, hogy a fejedelmi jogos hatalomnak engedelmesek legyenek».³⁰

Az idézett helyeknek szent ígéivel a főherczegné a korona iránti hűség megőrzésére, továbbá az államjogi viták pihentetésére céloz. E finom leczkét önmegtagadás nélkül követi Széchenyi, hiszen legradikálisabb korában is az volt és mindég az maradt politikai hitvallása, hogy a magyarság kifejtése mellett szilárdul s hiven ragaszkodjunk a Habsburg-dynastiához.³¹ Mirabeau előbb a király ellen foglalt állást, de végül az alkotmányos monarchia megmentésén fáradozott. Ez utóbbit mindég lelkén hordta Széchenyi. Azért hiba az ő fiatalágát a Mirabeauéhoz hasonlítani. Ő a koronának mindég törhetlen hive volt.

Elejétől fogva úgy vélekedett, hogy a jogi reformokat nem kezdi az államjogi intézmények bolygatásával, hanem a magánjog roszkatag épületeinek lebontásával és újjá alakításával. Tehát az államjogi viták pihentetésére kész volt.

A középkori szervezkedéshez a magánjogi fel fogás adta a vezérgondolatokat, ezért a rendi alkotmányok jellemző vonásait a magánjog alapintézményei vonták meg. Helyesen keresi tehát Széchenyi a békés kibontakozásnak útját a magánjogi viszonyok átalakításánál. A nemzet újjászületési pro-

cessusa a magánjog, főleg a vagyonjog javításával indul meg.

Ha ez sikerül, okvetlenül következik az államjogi reform, és pedig demokratikus irányban, mert a magánjogi szabadelvű rendezés politikai alapokat is szolgáltat a jövő demokratiának. Ennek kedvez az ingó vagyon méltánylása, a tőke szabad keringése, a földnek s a föld népének felszabadítása, az ősi és ági, az öröklött és szerzett javak közti különbségnek, szóval a vagyon provenientájának tekintetbe nem vétele, a végrendelkezési szabadságnak kiterjesztése, a hitelnek szentsége.

Mind ezekre nézve kitűzte Széchenyi a magánjogi radicalismusnak lobogóját, bizton várva, hogy a magánjog reformja idővel majd maga után vonja az alkotmányos élet fellendülését, a kormányformának változását s a közjogi helyzet általános javulását.

A magánjog terén kezdi a reformot azért is, mert a magánjog átalakítása a nemzetnek belügye s így tőlünk függ. Azt képzelte lelkesedésében a reformátor, hogy a kormánynak nincs érdekében azt ellenezni, s reménylte, hogy ha a magánjogot gyökeresen megjavítjuk, a külakadályok daczára is virágzásnak indul a haza, megerősödik a nemzet. Míg ha közjogi vitákat kezdünk, feszültség állhat elő a kormány és az országgyűlés közt. A kölcsönös gyanakodás és bizalmatlankodás folytán meg-

feneklik minden reform s a meg nem erősödött nemzet nem folytathat sikeres küzdelmet.

Széchenyi az első magyar ember, a ki a jogi s gazdasági élet összefüggésére gondol s a ki a jogot, erős céltudatossággal, a gazdasági élet szempontjából is mérlegeli. Az ő felfogása szerint a magánjog az élet javai megosztásának és forgalmának ethikai szabálya.

De az a magánjog, a mely Széchenyi felléptekor uralkodik, az ő ideáljának merő ellentéte.

A Werbőczy-féle vagyонjog az Anjou-Jagelló kor viszonyainak felel meg. Azóta a világ közgazdaságilag nagyot változott, de erről nem vett tudomást a mi nemesi magánjogunk, sőt lényegileg megmaradt a mohácsi vész előtti formulázásban. Pedig folyvást kirívóbbá lett, hogy a középkori vagyонjog, melyben nincs egyéni igazi tulajdon, nem tart lépést a folyvást haladó gazdasági élettel, nem engedi a nemzet vagyoni izmosodását.

Az új kor, új jogi rendezést követel.

Ennek az új rendezésnek mik az előfeltételei? Széchenyi szerint a következők. Legyen egyéni tulajdon. Szerezhessen földet minden honlakos. A termelést ne bénítsa robot, dézsma, czéh, ár-szabás. A javak forgalmának érdekei szempontjából rendeztessék a kötelmi jog, a jogszolgáltatás.³²

De, hogy lehet mindezt elérni?

Legyen mindennek előtt hitel.³³ A tróntól le

a koldusig mindent a szótartás szentsége biztosít.³⁴

Alapja ez nem csak a vagyoni, hanem az erkölcsi emelkedésnek is. Töröltessék el az ősiség, magán-zárlat s hivatalos halasztás.

Hozzunk magyar egyesületi, társulati és váltótörvényt, s állítsuk fel a gyorsan működő váltóbiróságokat.

Ez a Hitel programmja a magánjog terén.

Még gazdagabb jogi tárgysorozatot ad a Stadium, melyben Széchenyi, mint népvédő követeli: az ingatlanszerzési képesség kiterjesztését, a nem-nemesek jogi védelmét, a földesúri hatalom és iurisdictionis eltörlését, s a magyar nyelv érvényét a közélet minden körében. Támadta az avult kamatkorlátozásokat és az adós-törvényeket, az urbéri s más középkori birtokviszonyokat, a fiscalitást és mind azt, a mit a Hitel is elítélt, kivált az *ősiséget*.

Az ősiség. A középkori nemesség élethivatása a harcz. De miből merítse erejét, hatalmát? Le kell kötni, elidegeníthetlenné kell tenni az ősoktól öröklött nemesi jószágot, mely a vitézlő urat, munkás és fegyveres népét táplálja.

A nápolyi politika, melyet Arany a Daliás idők csataképein fest, a családok fényét emelte. Ennek fentartására hozta be Nagy Lajos az ősiséget.

Minden nemes az ősiségre építi gazdasági

lételét, az ősiség fentartására irányozza minden gondolatát, törekvését, erőfeszítését. Valódi palládiumát látja az ősiségben a középkori nemesi rend.

A középkor elmúltával az ősiségre is új kornak kellett volna beköszöntenie. De a korszerű átalakulás elmaradt. Ennek következtében az ősiségnek minden előnyét eltemette az idő, káros oldalai pedig kiélesedtek.

Az ősiség kizárta az egyéni tulajdont, a végleges elidegeníthetést, a kisajátítást, végintézkedést. Lebilincselte az ipart, kereskedést. Az elidegeníthetlen nemesi jószág majdnem forgalmon kívüli (*res extracommercium*). Az eladó, elzálogosító számára s jogutódai részére a megerőtlenítési és visszakövetelési pereknek örökös melegágya. Mint Arany mondja, a nemes ember az ősi vagyonát «tízszer eladja, ha kell és visszaperelheti mindég».³⁵

És ez a visszaperlés mennyi bajjal jár. Mennyit árt a magyarok közti összetartásnak! Alig van család, mely az ősiség alapján pert nem folytat, alig van jószág, mely per alatt nincs. A költséges és gyűlölködő perlekedés veszélyezteti a jogbátorságot, a bizonytalanság zsibbasztja az okszerű gazdálkodást, a munkakedvet, szorgalmat, beruházást, leszállítja a föld értékét, lehetetlenné teszi a hitelt. Az üdvözítő hitelt. Pedig haladásunk nélkülözhetlen eleme a *hitel*. A mi a *hitelező* társadalom szellemével ellenkezik, az tarthatatlan.

Az ősiség a családi fényt s a magyar nemzeti-
séget se biztosítá.³⁶ Ime az ősiség mellett sok nagy
család elszegényedett, elpusztult s honfoglaló vagy
Árpádkori magyar nemzetségek ivadéakai a magyar
anyanyelvet elfeledték.

Az ősiségnek gazdasági káros hatását már
II. József felismerte. Mind meg akarta szüntetni a
középkori avult birtokviszonyokat.³⁷ De József az
alkotmányos törvényes utat mellőzve, mindenütt
akadályokra bukkant. «Alkotmány-kidülést, nemzet-
sírt láttak ezen szép aggszerű intézet legutolsó
körmeszakadtán».³⁸

II. József korától Széchenyi fellépését a nagy
francia forradalom választja el. A mi József korá-
ban már avultnak tűnt fel, az a francia forrada-
lom alatt legalább száz évet vénült. De talán semmi
se élte túl önmagát inkább, mint az ősiség, mely az
új rendet, új életalakot teremtvő s az egész világra
kiható szabadsági mozgalmakkal szemben a korlá-
tozottságot és lekötöttséget képviselte. Csakhogy
a Karok és Rendek többsége ezt nem hitte. *Quieta
non movere*, mondták Széchenyinek a hazafiság
nevében. «Hát a békók leverésével gyöngült-e
valahol a hazafiság szent tüze»? Az ország belső
bajának első oka nem az ősiség? Ez nyomja le a
föld árát, ez silányítja el az ország gazdasági érté-
két, ez állja útját a földbirtokos hitelének. A káros-
nak tartott s ezért gyűlölt ősiség ellen Széchenyi

kiméletlenül agítál minden irányban. A nádori palota és a casino, a vármegyeház és a sajtó sok heves vitáról tehetne tanúbizonyságot.³⁹ Az ősiség elleni harcban állandó hive Széchenyinek Kölcsey, Trefort, Eötvös, Pulszky, Szalay, Bezerédj, Kossuth s Deák Ferencz, a ki Széchenyinek igazat adva állítja, hogy «nem egészen a vámok hibás rendszere, nem is a kormánynak gyakori kihágásai, hanem az aviticitásnak fenmaradása gátolja nagy részben nemzeti előhaladásunkat».⁴⁰

Széchenyi az ősiségi kérdés megoldásának gyorsítása végett 1842-ben eltörlési törvényjavaslatot dolgozott ki, Lissovényi és Fabriczy közreműködésével, a nádor és az országbiró tudtával.⁴¹

«Mi az ősiséget illeti, azt tartom én voltam az első magyar, a ki ennek megváltoztatása szükségét szőnyegre hoztam s törvényes úton sürgettem. Megvallom, hogy politikámnak úgyszólván ez a sarkköve», mondá Széchenyi az 1844. országgyűlésen,⁴² hol az ősiség eltörlésének tárgyában javaslatételre országos választmány küldetett ki.

A kérdés «sok köhögésre adott okot, oh! mert szörnyű poros volt», mondja Arany János.⁴³

Az 1844-iki országos bizottság egyik javaslata szerint, az ősiség teljesen és rögtön eltörlendő. Ezt sürgették a politikusok. Ugyanannak a bizottságnak másik javaslata szerint, mit a jogászok helyeseltek, az ősiség egy nemzedék kihaltával,

32 év alatt, szüntetendő meg.⁴⁴ «Megavult ügyvédek, ó nevek emberei, a volt uradalmak mesgyéin lege-
lők s örök álmú reményben tengők»,⁴⁵ a conser-
vativek, a kik semmiféle eltörlést nem akartak,
nagyot lélekzettek, midőn az ősiséget elintézetlenül
hagyva, oszlott szét az 1844-iki országgyűlés.

Az ősiség elleni háború tovább folyt. A tá-
madó tábornak vezérkari főnöke Széchenyi maradt.
Mikor Zalay az ősiség mellett ír, Széchenyi érzi
magát találva.⁴⁶ Mikor a gyakorlat nagy mestere,
Goszthonyi Miklós az ősiség ellen ír: Széchenyi
helyeslését várja, mit a nagy gróf siet kifejezni a
jogtudósnak, a ki a magyar jog labirintusaiban //
őszült meg s nyomatékos szavával az ősiség elleni
pártnak tekintélyét emelte.⁴⁷

És ámbár az ősiség elleni küzdelemben Szé-
chenyi tovább is lankadatlan marad, az eltörlés eset-
leges következményeire figyelmesebb kezd lenni.⁴⁸
Átmeneti zavar nélkül, rázkódtatások megelőzésé-
vel, közmegelegedésre szeretné megoldani a negyed-
század óta zaklatott kérdést. A politikus kezdi meg-
hallgatni a jogászt. Erőssé válik benne a meg-
győződés, hogy az ősiség szélesen elágazott s egész
jogéletünkön átszövődött intézmény lévén: annak //
egyszerű eltörlése nem lenne megnyugtató, hanem
helyébe új jogrendet kell léptetni. De mit? mi
módon, hogy se a birtokban levők, se a vissza-
váltásra jogosultak ne károsodjanak?

Egyszerre csak meglepi a tanakodókat a párisi 1848. februári események híre. Emelkedett hangulat szállja meg Pozsonyt, a rendi országgyűlés a törvényhozó testület teremtvő munkájához lát, még a conservatív párt is érzi a márcziusi tavaszi szellőt.

Ime az ősiség eltörlését nem gátolja, sőt 1848. márczius 19-én Somssich Pál teszi meg az indítványt részletes törvényjavaslat kíséretében, «hogy a nemesi birtok az ősiség bilincseiből szabadíttassék fel, az uti possidetis alapján».

A nehéz kérdésnek megoldási formuláját Deák Ferencz adta.⁴⁹ «A végítélettel el nem döntött ősiségi (successionalis, fiscalis és iuris) perek felfüggesztetnek», s az ősiség eltörlése alapján *általános* magyar polgári törvénykönyv kidolgozására utasítatik a miniszterium.⁵⁰

Rövidítés, lefordítás helyett rendszeres általános polgári törvénykönyvet vár a szabad földön élő szabad nemzet. Az általános egységes jog elve üli diadalát. Egységes jog nélkül nincs egységes nemzet. Ugyanaz a törvény parancsoljon s legyen menedéke bármily rendű s rangú embernek. Széchenyi eme legmesszebbre ható, 1835 óta sürgetett jogreformját becikkelyezték.

Deákban s kartársaiban megvolt a képesség, hogy napoleoni szabású magánjogrendszert készítsenek. De a kitört belháború magánjogunk felépítésére nem hagyott időt.

Világos után elmulasztották tanácsolni a koronázó és codificáló országgyűlésnek összehívását. Schmerling, mint egy modern Tribonianus compiláló bizottságot alakít. Deák a meghívást visszautasítja. Frank, hogy ne legyen a magyar jognak sírásójává, életétől válik meg. A megjelent többség azonban a magyar magánjogi törvényjavaslat kidolgozása helyett, melyre úgy se volt országgyűlési megbízása, elkészíté az ősiségi pátenst és a kihirdetési nyílt parancsot. A római jog, észjog és Josefinismus elemeiből készült osztrák törvénykönyv behozatala 1852. nov. 29-én megtörtént.

Ezzel a nemzeti jogreform szépen indult gyökérszállait megszakították s a nemzeti jogfejlődés medrét eltorlaszolták, úgy, hogy még ma is más magánjog uralkodik Fiumében, a volt végvidéken s a Királyhágón túl, mint azon innen, a Drávántúli rész pedig visszahozhatlanul elszakadt a magyar igazságügytől.

A fiscalitás. Az ország területének infeudatioja bevégeztetvén, annak főtulajdonosa a szent korona. Minden tulajdonnak gyökerei ide nyúlnak vissza, a koronás király adományozza a felkérőknek a jószágokat, a visszahárulás fentartásával, melyet magszakadás vagy hűtlenség esetén, ha kell peres úton, érvényesít a fiscus. A felkérni akaró hivek árulkodnak, vádaskodnak. A felkérés gyakran jellemtelenség, az adományozás gyakran poli-

tikai kitérítés, megtérítés. Az utód nélküli adományos nem ruház be semmit, rongál, prédál, terhet teherre halmoz. A fiscus pert perrel tetéz.

Széchenyi tehát méltán tartá eltörlendőnek a fiscalitást is, hogy tért foglalhasson a római jog értelmében vett egyéni tulajdonjog, mely ma a legfőbb vagyoni jogi intézmény s az egyéni szabadsággal együtt varázs-eszköze a boldogulásnak.

A fiscus hárulási jogának s az adományrendszernek megszüntetése az általános polgári törvénykönyvre bizandó, gondolá Széchenyi 1848-ban, s ezért külön eltörlést nem indítványozott. De a magyar törvénykönyv készítése elmaradván, az 1852. november 29-én kelt ösiségi nyiltparancs léptette hatályon kívül a királyi és nádori adományozást s a fiscus hárulási jogát (ex defectu seminis et ex infidelitate), ellenben megkapta a kincstár a jogot, hogy minden uratlan hagyaték rá száll.

Nem ő, hanem a R.R. mondják.

Az úrbér s az úri törvényhatóság. «A nem régen még virágzó Magyarországnak, mondá I. Ferdinánd, mi sem ártott többet, mint a jobbagyok külföldi gyakorlat szerinti elnyomása, kiknek folytonos sóhaja felhat a magasba az Isten színe elébe».⁵¹ A Stadium lapjain lelkünkre beszél Széchenyi: «engedjünk szívünk sugalmainak, fogadjuk eszünk józan tanácsait, s iktassuk Hunnia szolgálatosait az emberiség örök jussaiba».⁵²

Az elnyomott osztályok felszabadításában Be-

zerédj, Kossuth és Deák vetekedtek Széchenyivel. Eötvös a szépirodalom mezejéről küldte a segítséget. Dózsa György 1514-ben mintha a népért viselné az izzó vaskoronát. A Falu jegyzője a megyei visszaéléseket írja a rovásra, hogy népszerűtlenné tegye a rendi világot.

A nép-emancipatio 1832—6-ban odáig jutott, hogy a törvény biztosítja a költözési szabadságot, körvonalozza a jobbágyi tartozást, megengedi minden nem-nemesnek, hogy tulajdon felperessége alatt kereset jogvédelmet s felelbezheti az ellene hozott büntető ítéletet, mint ezt a Stadium követeli.⁵³

Abból az időből Európa egyetlen országa se mutathat fel méltányosabb törvényeket. Ezek készítették elő a szabad polgári statust, melyet megteremtett az 1848, még pedig váratlan sebességgel, mert Párizsnak februári és Pestnek márcziusi eseményei ellenállhatatlan áramlattal ragadták a pozsonyi Karokat és Rendeket. Ez áramlattal szemben csak egy lett volna veszélyes: a halogatás. Hogy felrobbanás nem történt, ezt a felszabadító 1848. IX. törvénycikk gyors megalkotásának és annak lehet köszönni, hogy a törvény parancsolólag eltörli a jobbágyi terheket, eltörli az úri tartozások iránti pereket,⁵⁴ s megszünteti az úri törvényhatóságot. A törvényhozó a decemvirekhez méltó lapidaris stilusban így szól: «Az úri törvényhatóság megszüntetetik». Ezzel sok millió jobbágy sorsa

vált emberivé. Nagyobb elvet szerényebb formában soha nem szentesítettek.

A Bach-kormány az 1853. márczius 2. nyiltparancsban úgy beszél, mintha a jobbágysok felszabadítása 1848-ban ki se mondatott volna. Széchenyi Bachot figyelmeztette, hogy a jobbágysok felszabadítása s az urbériség megszűntetése az 1848-iki országgyűlés érdeme s dicsősége.⁵⁵

A birhatási akadály. Széchenyi és Deák, nemes elvtársaikkal együtt, lelkesen küzdöttek a birtokszerzési jog kiterjesztése érdekében. Egyéni tulajdonná kell tenni a földet. Az egyéni földtulajdonban gyökerezik Magyarország regenerációja. Egyéni tulajdon nélkül nincs biztosítva hazánk jövője. Szerezhessen ingatlant örök-tulajdonul a nem-nemes is.⁵⁶

A jogi, gazdasági és humanitási motívumokkal támogatott javaslatot a mágnások hidegen fogadták.⁵⁷ De Széchenyi gyújtó szavaival elevenséget, sőt lángot ébresztett a fagyos és gyanakodó főrendiházban. A javaslatot 1844. október 7-én keresztülvitte.⁵⁸

Gróf Batthyányi Lajos mély páthosszal hirdeté, hogy ez a legfontosabb törvény mind azok közt, a melyeket Magyarországon száz év óta (1744—1844) hoztak. Igaz, nagy lépés a jogegyenlőség felé. De mi tagadás? a kérdést teljesen és gyökeresen nem oldta meg.

A birtokszerzési jogot mindenkire kiterjeszti, de fájdalom, «mindenki» alatt csak a törvényesen bevett vallásúakat érti.⁵⁹

Az 1848-iki törvényhozás az ősiség eltörlésével a szerzés egyik akadályát megszüntette ugyan, de újabb elvi kijelentést nem tett, azt a codificatióra bízta. Az 1852. november 29-iki ősiségi Nyiltparancs már csak az osztrák polgári törvénykönyv útjának egyengetése végett s az idegeneknek hazánkba lehető betelepítése érdekében is kimondta, hogy bárminemű fekvő vagyon szerzésétől az *indigenatus* vagy *incolatus* hiánya jövőre senkit ki nem zárhat. A szerző lehet idegen, a ki soha be se jön lakni az országba. De a bevett valláshoz való tartozás, mint a birtokszerzés kelléke, egy rövid lucidum intervallum után, az előbbi felekezeti korlátok közé szorítottatott.⁶⁰ Ez az állapot 1860. február 18-án változott meg, midőn ő Felsége az izraeliták birtoklási jogát a nemesi és bármilyen jószágra nyíltan kimondta. Ezt az országbirói értekezet is fentartá.

Káros perjogi törvények. Endemikus a perlekedés.⁶¹ A perlekedési téboly áldozatai egész a trónig zárandokoltak.

«Igy beszél a magyar ember

Ha per, úgymond, hát legyen per».⁶²

Még pedig milyen per?! Olyan, a melyben a jogbátorságnak egyedüli garantiája a hosszadal-

masság. Halasztás. Fentartása a fentartandóknak s egyéb huza-vona éveken át. Intő ítéletek következtében átvitorlázik a per a kifogásoknak zavaros tengerére. Ott himbálódzik kiszámíthatlan hosszú időn át. Az ítélet meghozatala ellen szabad a betiltás (prohibitio). A jogerős ítéletnek végrehajtását meggátolja az ellentállás (oppositio), visszaűzés (repulsio), visszafoglalás (reoccupatio). Az erőszaknak, ellenszegülésnek mind megannyi törvényesítése.

A végrehajtás újabb pereknek forrása. Feltartóztatható ellenszegüléssel, késleltető parancsolatokkal.⁶³

Míg mind ez meg nem szűnik, nincs hitel, nincs tőke, nincs beruházás, mondja Széchenyi.

Az adósok elleni régi törvényeink, az akkori időknek megfelelően szigorúak. Zsigmond, Mátyás és Ulászló törvényeik szerint «a szembe-való adós» ha nem fizet, bezárható.⁶⁴ Werbőczy szerint az elmarasztalt akár nemes, akár nem nemes adóst, ha fizetni nem tud, a bíró elcsukathatja 15 napra. Ha ez idő alatt hitelezőjét ki nem elégíti vagy vele ki nem egyezik, eskü alatt kényszerítendő arra, hogy egy harmadát annak, a mit szolgáltatással vagy *koldulásával* szerez, hetenként átadja a hitelezőjének, ha pedig esküjét megszegné, bárhol letartóztatható.⁶⁵

De a szigor ellen a furfang mindig talált kibúvó ajtót.

Túlságosan szigorú régi adós-törvényeink Kito-
 nics korára (1618) már elavultak, s az adósok-
 nak igazságtalanul kedvező részrehajló szabályok
 keletkeznek, mint Rómában a post-classicus ha-
 nyatló korban. A lelkiismeretlen adós ellen bajos
 a végrehajtás. A végrehajtást előre be kellett jelen-
 teni. Az adóst nem érte meglepetés, de igen is a
 hitelezőt gyakran érte az a meglepetés, hogy az
 adós elrejté, a mit meg akart menteni. Az is sok
 visszaélésre adott alkalmat, hogy a kielégítési alap-
 nak kijelölése az elmarasztalt félre bizatik. Ez akár
 a pocsolyát jelölhette ki! Baj volt az is, hogy a
 nyertes felperes kénytelen elfogadni az adós dol-
 gát becsárban (*datio in solutum*). Az értékesítés
 költségét s kockázatát viselje a felperes. Csak az
 1832/6: XV. t.-cikk mondja ki, hogy a nyertes
 fél nem a marasztaltnak vagyona becsúár szerinti
 átadása útján, hanem készpénzben elégítendő ki,
 mi végből a vagyon árverés útján adandó el. Csak-
 hogy az árverés útján szerzett nemesi vagyon a
 legtöbbet ígérőnél csak zálog, mely az ősiség alap-
 ján bármikor kiváltható, sőt az adós megszakadása
 vagy hűtlensége esetében a *fiscus*ra száll. Hogy
 mind ez megváltozott, az a Széchenyi érdeme.

Széchenyi actiójára megszűnt a *datio in solu-
 tum*. Bejött a sommás eljárás. Gyorsan működött
 a vásári bíróság. Az ő actiójára alkotta az 1840-iki
 országgyűlés a váltó-törvénykezést, mely eltörölte

a nemes adósnak eddig gyakorolt helytelen per-orvoslatait, pl. az ügyvédi szónak visszavonását,⁶⁶ az ellentállást, a visszaúzést, a visszafoglalást.⁶⁷ A végrehajtás ugyanaz, akár nemes, akár nem-nemes az adós. Egyenlő mértékkel kezdenek mérni, személyválogatás nélkül mindenkinek.

Zárlat (sequestrum). Minden intézmény, melyet a rendiség alkotott, oda irányult, hogy a földbirtok elidegeníthetetlenül biztosíttassék a kiváltságos rendhez tartozó nemzetségeknek.

Innét az ősiség, innét a magánzárlat, innét a hivatalos halasztás.

A vármegye a tékozló vagyonára zárlatot rendelhet. A zárgondnok kezeli a tömeget, fizeti a bevételből a kamatokat, a zárlat alatti adósnak ad állásához és a jövedelem arányához mért tartást, törleszti aránylagosan a terheket, a végrehajtás mellőzésével.⁶⁸

Werbőczyben s a III. Károly előtti magyar jogban a zárlat intézménye ismeretlen. A jó lelkű hitelezők jogsérelmével, az olygarchia kényelmére, a pazarlás és uzsoráskodás elősegítésére, az igazságos követelések megrövidítésére, a közhitel meg-rontására eszelték ki a hatósági zárlatot és annak alapján a magánzárlatot, melynek tartama alatt az adós rangszerű tartást (statui competens) élvez s ellene bírói végrehajtás nem vezethető. A hitelezők egyezkedni, vagy bizonytalan időig várni

kénytelenek. Özvegy, árva, keresni nem tudó, jólelkű hitelezők a kamatfizetés elmaradása, vagy a tőke vissza nem nyerhetése miatt véginségre jutnak. Egy szál gyertya világnál bámulhatják az adós-nak illuminált palotáját,⁶⁹ s boldogoknak vélnék magokat, ha főúri adósuknál az asztali maradékot szedegethették fel.⁷⁰

Halasztás (moratorium). A magánjogokba való illetéktelen káros beavatkozás, hogy a fejedelem kényszeríthette a hitelezőket a várakozásra (moratorium), tehát a lejárt követelés behajtását eltiltá a hitelezőnek.

Ne pártoljon a törvényhozó túl se hitelezőt, se adóst, de pártoljon mindenkit egyenlően.⁷¹

Széchenyi a hitelnek, becsületnek, az adott szó szentségének úgy a köz-, mint a magánéletben tántoríthatatlan híve. Az ő hatása tűnik ki az 1840: XXVII. t.-cikkéből, mely röviden, de üdvösen rendeli, hogy az önkéntes zárlatok a bírói ítéletek végrehajtását nem akadályozzák; késleltető parancsolatok csak valamennyi hitelezőnek világosan ki nyilatkoztatott megegyezésével adhatók.

Váltójog. A hitel érdekében váltótörvényt kell hozni s váltótörvényszéket szervezni, mondja Széchenyi.⁷² Jogi, gazdasági s nemzeti érdekekből elleneztek ezt az ósdiak. A jogi és gazdasági ellenvetéseket megczáfolva, a nemzetségekről megjegyzi: «a rendezett familiák conservatióját nem veszélyez-

teti a váltó; a hol csak a régi név maradt meg, a régi becsület s tehetség pedig eltűnt, ott a gyémánt kitört s csak üveg tölti be helyét». Többet ér a királyra és a hazára nézve egy új nemzetség, mely érdemeket és vagyont szerez, egy oly régi familiánál, mely a helyett, hogy elődei dicső példáján hasonló nagy tettekre buzdúlna, magát minden munkától mentnek hiszi, ingyen él, s prédálva tölti napjait.⁷³ Az ilyeneket a törvény meg nem mentheti. Az ilyenek kedvéért nem odázhatjuk el a váltójog behozatalát. A váltójog behozatala érdekében a váltójogi szakértővel, Wildnerrel tanácskozik.⁷⁴ A részletek beható ismeretére törekszik. Ünnepe a váltótörvény szövegének elfogadása⁷⁵ s vidám nap a szövegező bizottság megvendégelése.⁷⁶

A váltó-codex örömmel tölté el a jogegyenlőség és a jogegység barátait. Szerintök drágakő ez, melynek szilárdsága, becse, fénye a használat folytán mind inkább növekszik. Hála Széchenyinek, a nemzet reorganisatorának, a kinek honunk emelésére törekvő tiszta céljai, nagyszerű eszméi mindig gazdag gyümölcsöt hoztak.⁷⁷

Telekkönyv. Mikor az imperialis pénztárba folyó magyar királyi jövedelmekből előleget kér Széchenyi az országos közlekedés számára Kübecknek, a szűkmarkú bécsi miniszternek megnyugtatóására önérettel mondja: «Mi, az újabb iskola emberei fizetni akarunk». Kübeck: «Ez az első magyar, a kitől

ilyet hallok». ⁷⁸ Hallhatott ilyet ezután többször is, mert Széchenyi a szótartás szentségét hirdette. A hitel nemcsak kereskedelmi talizmán, hanem a becsületnek, az adott szó törhetlenségének, a cselekedetek egyességének romlatlan gyermeke.

A köz- és magán-hitelt, ezzel a gazdasági életet emeli a telekkönyv. Ezért érdeklődött iránta Széchenyi. A jelzálogjog betáblázásáról és a betáblázott hitelezők rangsorozatáról (prioritas iuris) az 1723: CVII. t.-cikk rendelkezik, de úgy, hogy egyszerűen utal az örökös tartományokban fennálló, római jogi alapon fejlődött szabályokra. Eme törvény az idegen jogszabályokat kötelezőkké tette. ⁷⁹ Már ez okból is, de főleg a hitel érdekében reformálni akarja Széchenyi a jelzálogjogot.

Ennek köszönhető az 1840: XXI. t.-cikk a betáblázásról. A megyei közgyűlésen elrendelhető a betáblázás az ingatlannak megjelölése nélkül, egész általánosságban. A királyi városoknál ellenben ki kell jelölni a betáblázással terhelendő ingatlant (specialitas). De a törvény 19. §-a Széchenyi javaslatára megengedi, hogy egyesek nemesi javaikra nézve is kívánhatják a városihoz hasonló telekkönyvnek behozatalát. ⁸⁰

Kisajátítás. Széchenyi az egyéni tulajdonjog meghonosításán fáradozott, de egyúttal a tulajdonjognak socialis rendeltetésére is gondol. Az egyéni tulajdonjog illeszkedjék be a közérdek határai közé

és ne gátolja a társadalmi célokat. Ezért a tulajdonos tűrje a közérdekben történő kisajátítást.⁸¹ Egyéni tulajdonjog, kisajátítás? hiszen ezt gátolja az ősiség és a fiscalitás. Kettővel több ok az ostromlásra.

De az ostrom alatt is kellene kisajátítás a lánczhíd, a csatornák s vasútak építéséhez. Bernáth általános kisajátítási törvényt javasol. Nem találkozik az 1832/6. országgyűlésen elegendő pártolással. Vay János indítványozza, hogy adassék meg a kisajátítási jog az országos közlekedési vállalatoknak, kárpótlás mellett. Így jött létre a Deák Ferencz támogatásával⁸² az 1832/6: XXV. t.-cikk, mely megadja a kisajátítást a csatornák és vasútak építéséhez, továbbá az 1832/6: XXVI. t.-cikk, mely megadja a kisajátítási jogot a Széchenyi lánczhídja számára.

A kisajátítást utóbb az osztrák ptkv. szabályozta.⁸³ Későbbi törvényhozásunk részletesen kifejti.⁸⁴

A kamat tőkésítése. Széchenyi szerint a kamatnak tőkésítése, vagyis a kamatok kamatjának szedése (anatocismus) a középkori jogok ellenében, gazdaságilag motivált és jogilag biztosítandó.

Szóba hozta ezt Pest vármegye közgyűlésén.⁸⁵ És sikerült az 1839/40. országgyűlésen napirendre tűzteni. A Karok és Rendek pártolták az anatocismus tilalmának eltörlését, ezzel a tőke gyümöl-

csözésének emelését. Széchenyi a kedvelt javaslat mellett kétszer is felszólalt.⁸⁶ Sikerrel. De a javaslat nem nyert királyi szentesítést.

Mi lenne a takarékpénztári, most már több mint hatszáz millió forint betétek gyarapodása a kamatok kamatja nélkül?

Végrendelkezés. Kire szálljon az elhunynak vagyona?

A római és modern jogérzet szerint arra, a kit az örökhagyó végrendeletében kinevez. A végrendelezési szabadság az élőnek büszkesége, a haldoklónak vigasztalása, a tulajdonjognak koronája.⁸⁷

Széchenyi fájdalmas megilletődéssel említi, hogy a legtöbb úr végrendekezés nélkül hal meg s így meglábolhatlan bonyodalmakban hagyja hozzátartozóit, s némelyek a kik szívéhez közel állottak, keserű inségre jutnak, s a közintézetek nem gyarapodnak, mert mindenki megfeledezett rendelkezni javukra.

Széchenyi már élte tavaszán végrendelezett, midőn húsz éves korában külföldre készült. A végrendelezési szabadság útját egyengette, midőn az ősiség és fiscalitás ellen harczolt. A végrendelezést ismertetni kívánta a Karokkal és Rendekkel, mikor 1830-ban készített új testamentomát az országgyűlésnek hatvan lelkes tagjával iratta alá mint ünnepélyességi tanúkkal. Reménylte, hogy

példát vesznek tőle s gondolnak övéikre és hiveikre. De a tanuk többsége különczködésnek vélte a végrendekezést. Széchenyi pedig búsult ismerőseinek gondatlanságán, a kik végakarat nélkül hálnak meg, nem törődve hátramaradó véreik, hiveik s a nemzeti intézetek jövőjével.⁸⁸

A végrendekezés megkedveltetésére a példaadáson fölül még más kísérlete is ismeretes. Nyilatkozatot szerkeszt, melynek aláírói kötelezik magukat, hogy végrendeletüket jó eleve majd elkészítik, egyúttal azt is ígérik, hogy a nemzeti Casino számára végrendeletükben egy kis emlékjelet hagynak.⁸⁹ Maga Széchenyi a nevezetes serleget, mely az évenkénti lakomán az ő emlékére ürittetik, gróf Dessewffy Aurél könyvtárát hagyta a Casinónak.

A példa sok utánzóra talált. Nemzeti s jótkönyv közintézeteink jóvedelmének egyik kiadó forrása a kegyes hagyomány.

Minimum. A törpe gazdaságok elszaporodásától félve, tilalmazták nálunk 1832/6-ban a földek elaprózását a jobbágyoknak, de a nemesi földekre nézve nem volt minimum. Széchenyi, a nemesi kisbirtokos családok érdekében 30 holdon alól nem akarta megengedni a feldarabolást. Pestmegye választmánya pártolja az eszmét, s még tovább megy, javasolja, hogy a nemesi ingatlan 50 holdon alól osztály alá ne kerüljön. Kapja osztatlanul az egyik testvér, a többi testvérek a becsárból pénz-

ben elégitendők ki s iparos, kereskedői, katonai, papi s más értelmiségi pályán keressék boldogulásukat. A minimum is hadüzenet volt az ősiségnek. Védte a minimum eszméjét Fényes Elek és Fogarassy, Szegedy és Balla Károly, a ki azonban a maximumot is meg akarta szabni. De a minimum iránti javaslatot Pestmegye közgyűlésének többsége nem fogadta el, a kis nemesség nagy öröme.⁹⁰ Nem is lett volna rajta áldás, mert minden osztály alkalmával kölcsönnel terhelték volna, az osztályosok kifizetése végett.

Hitbizomány. A hitbizomány varázsfátyol, melynek ámitásai a Széchenyi szemeit is megtévesztették. Széchenyi a magyar faj biztosítása érdekében pártolta a hitbizományt,⁹¹ de a szabadelvű kerületi ülés 1834. július 15-én 27 szavazattal 22 ellen a hitbizományt a jövőre nézve elveti, sőt megszüntetni kívánja a meglevőket is, az akkori élvezők halálával. Gr. Batthyányi Lajos a főrendi ellenzék vezére ép úgy elítélte a hitbizományt, mint a Karok és Rendek tábláján Kölcsey. De a hitbizomány kérdésében nem a szabadelvűség, hanem a Széchenyi nézete uralkodik. Míg a XVII-ik században csak hat, az egész XVIII. században csak nyolcz hitbizományra jött királyi jóváhagyás, a XIX. században 71 hitbizomány engedélyezettett s ebből 56 a koronázás óta.⁹²

Magyarázata talán az lehet, hogy az ősiség

eltörlése után a nagybirtokosok a hitbizományban keresik a vagyon megkötését s biztosítását, noha az ingatlant a folyvást szaporodó népességtől elzárni nem volna szabad.

* * *

A szellemi mozgalom, a melyet Széchenyi indított meg, egy negyed század alatt, eredményre vezetett.

Az európai eszmék, a melyeket a Hitel, Világ, Stadium hirdet, meghódították Magyarország többségét s bűvös erővel készítették elő a szabad tért az általános egységes magánjog behozatalára, melyre az 1848. XV. törvénczikk óta számít a nemzet. A minimum kivételével minden megvalósult, a mit Széchenyi valaha a magánjog terén tervezett. A közjog terén több valósult meg, mint a mit az utolsó tíz év alatt reménylett, vagy épen sürgetett, midőn esze szinte megolvadt az izgalom tüzeitől.

III.

A MAGYAR JOGTUDOMÁNY A SZÉCHENYI HATÁSA ALATT.

DICSÉRET illeti azt a hazafias egy-két jogászt, a ki a József germanisatiója ellen felzúdult nemzeti önérzet hatása alatt magyar nyelven kezd írni.⁹³

Kár, hogy a nemzeti önérzet hamar elszunnyadt.

A múzsákat elnémították a vérmezőn. Jégkorszak állt be. A magyar író keze megdermedt. Évek múlnak el jogirodalmi magyar aratás nélkül.

A rövid latin füzetek betanításánál veszteglő jogi iskolákon s a pesti jogi karnak lenyügözött tanfolyamán szünetelt minden szabad vizsgálódás és fejlődés. Az ifjú a hazai jognak legfőlebb száraz csontvázát ismerte meg, ezt is a legkorlátoltabb positivitásban és izoláltságban. A jogtanár

latinul praelegált, s ha tudós volt, írt, de latinul. A prókátor, a táblabíró nem keresett, de nem is találhatott elméleti tudományos alapot, legfőlebb a magánjogból. A hiányt soha nem pótolta, mert a patriarchalis és patrimonialis bíróságoknak zárt tárgyalása nem adott impulsust se a bírónak, se az ügyvédnek. Törvénytudókat lát a curia, de nem lát magyar jogtudósokat.

Az irodalmi alvilágra kárhoztatott magyar szellemet alárendeltségéből kiemelkedni nem engedte az előleges censura. Ennek pribékjei gátolták a kritikai irányú munkák megjelenését. Széchenyi Stadiumát kénytelen a külföldön nyomatni. Az Akadémia pályakoszorús értekezéseitől megtagadták az imprimaturt.⁹⁴

És a mi megjelent is, az sem válhatott nemzeti közkinccsé, mert latin nyelven készült. Az eszes Kövy, a hírneves Kelemen, a jeles Frank, latinul tárgyalják s írják meg a magyar jogot. — Forensis tekintélyűek ugyan, de csak a latinul értők körében, sőt még itt is kiki a maga felekezeténél s a maga vidékén.

Itt-ott új magyarázatot adnak a Hármaskönyv és a Törvénytár némely pontjainak. Bizonyos méltányossági szellem s jogérzet vezeti előadásait. De mindnyájan a rendiség álláspontjából kénytelenek osztályozni az embereket, a dolgokat, a rendiség alapján tárgyalni a családot, az öröklést, a

törvénykezést. Ékes latin nyelven ugyan, de hidegen s kritika nélkül referálnak a tételes jogról. Nem pragmatizálnak, hanem leírják a meglevőt. Az elmaradottságot nem említik, okait elhallgatják. Új irányokat nem keresnek, nem javasolnak, reformokra nem gondolnak. Orthodox lélekkel dogmának veszik a törvényt és szokást, ezt pedig, ha még oly kirívó is, nem idézik a tudomány ítélőszéke elébe, mert nincs tanítási szabadság s a Helytartótanács tilalmaz minden új irányt. Majd nem a betű-, sőt a rozsdá-imádásig megy a könyv és a tanár. A korszerűtlen anachronismust is kénytelen úgy adni elő, mintha szentül megfelelne az igazság, közgazdaság s korszellem követelményeinek. A szabad önálló gondolkodást, a beható kritikát, a reform utáni törekvést zsibbasztá az országra nehezült fojtó politikai levegő.

A fülledt, tikkasztó levegő ventilációját Széchenyi kezdi meg.

A Hitel tisztító légáramlatot okoz. A rendi jogot Széchenyi mindent átható szellemi erejével éles bírálat alá veti, politikai, erkölcsi, gazdasági és társadalmi érdekekből analizálja.

Irataival s személyes példájával a kritika bátorságát és tehetségét megadta a jogászoknak is. Megtanulták tőle, hogy a törvényekről nemcsak descriptive kell referálni, hanem elemező, osztályozó s bíráló szándékkal is lehet azok felé köze-

ledni. A kritikai realis irány kezdi vezetni jogtudósainkat s a megyei és az országgyűlésen, még inkább mint az irodalomban, kezdik összeméregetni a meglevő jogállapotot a jogállam követelményeivel s belátták, hogy hátra vagyunk ezen a téren is.

A Hitel és Stadium olvasása után a jogász is máskép nézett s látott, mint annak előtte. Négy évig dolgoztam, mond Thaisz András, annak bebizonyításán, hogy a magyar constitutió a legjobb, de a Hitel más gondolatra hozott.⁹⁵

Széchenyi gyujtó lelkesedése s regeneráló politikája a haladás iránt egyáltalában s különösen a jogi reformok iránt is érdeklődést kelt. A közszellem eped az üdvös újítások után. A nemzetnek reform-felszívó tehetsége aczélozódik. A többség előkészül az új intézmények befogadására. A nehéz feladatok is könnyűékké válnak.⁹⁶

Széchenyi nézetei, elvei, eszméi a hazaszereget Istenasszonyának gyámolító keze alatt jótevő meleget árasztanak magok körül. Beszívárognak a közérzületbe, köztulajdonba mennek át, testet kapnak s az előítéleteken diadalmaskodva átmentek vagy átmennek a törvények szövegébe.

A censor a Jelenkor számára írt czikkekből // folyvást sokat törölgetve, 1831-ben türelmetlenül kiált fel: «adhuc principia comitis Széchenyi».

Az 1825-től 1848-ig szentesített törvényein-

ket áttekintve, hálás elismeréssel mondhatjuk: «adhuc principia comitis Széchenyi».

De hát hogy jutottak az ő eszméi az írott jogba? hiszen Széchenyi nem codificator?

Az ősiségi billt kivéve, soha nem készített törvényjavaslatot, nem fogalmazott törvénytöveget, nem csinált indokolást. Sőt ha az axiomát kifejté Somssichra, Szemerére, Lónyayra, Vayra, Szentkirályira hagyta a javaslat beadását. Az ő reformatori érdeméből mitsem von le az, hogy számos jogeszme, mely az ő agyában forrt ki, az ő gondolkodásának folyománya Somssich vagy más notabilitás kezéből kapta a törvényhozási kikészítést, appreturát, s ezek kezén át jutott a Karok és Rendek asztalára. Országvilág tudta, hogy a hangulat előkészítésére, az eszmék elhintésére, terjedésére mérhetlen hatást gyakoroltak szavai, iratai.

Ha nem ült volna is a Főrendek, majd a Karok és Rendek tábláján, mégis mélyen érezte volna a törvényhozás Széchenyi eszméit a gazdasági és jogi intézmények javítása tárgyában. Eszméit velőkéig ható tollával s energikus agitatioival, a renyhe ósdiak ellenére becsepegtette a haladni vágyók lelkébe.

A közgazdasági viszonyokat átalakítva előkészíté, hogy *a közgazdasági rendhez* idomuljon *a jogrend* s tért foglaljon *a közgazdasági jogi iskola*. Ezzel inaugurálta az új irányt a magyar jogba.

Mint Appius Claudius a jóhiszeműség (bona

fides) cultusát a rómaiaknál, úgy követelte Széchenyi nálunk, hogy a hazai jogélet minden nyilvánulását nemesítse meg a hűség, a kölcsönösen kiérdemelt bizalom s a forgalmi szabadság, menten minden rendőrállami gyámkodástól.

A magyar társadalomba a modern viszonyoknak számos új alakulását vezette be. Testületek, intézetek, művelődési körök, gazdasági egyesületek addig nem sejtett számban keletkeztek. Szervezésre, jogi rendezésre várnak. Mint új alanyok, úgynevezett jogi személyek helyet követelnek a rendszerben (de personis).

A termelést előmozdító, a forgalmat gyorsító vállalkozás, kisajátítási joggal s a nemesekre is kiterjedő vámszedési kiváltsággal, az iparos és kereskedelmi társulás, a vízszabályozás, csatornázás, a váltói és egyéb személyi hitelezés, áruszállítás, fuvarozás, közkereseti és részvénytársasági alakulás, ki- és betáblázás mind megannyi új anyag a magyar dologi és kötelmi jog terén.

Mindennek feldolgozása és előadása tudományos finomságot s bemélyedést követel. A tisztázott anyagot a rendszer keretébe (de rebus) be kellett illeszteni, vagy a mi a rendszerbe be nem fért, mint például a váltójog, azt mint külön jogot (ius speciale) kellett tárgyalni, hogy az életnek praktikus és realistikus irányával lépést tarthasson a magyar civilistika.

A Hitel és Stadium reform-szellemé teremté meg az új magyar jogi felfogást, mely elégedetlen a meglevővel s jobbra törekszik. A Széchenyi közgazdasági eszméinek felszínre kerülése mutatta ki, hogy a régi vagyonjog szűk és elégtelen. Az ő kritikai felfogása adott bátorságot a rendiségtől elhajló utak keresésére. A szabadságért lelkesedő, a jogegyenlőségért küzdő jogász nemzedék érzi hivatásának komolyságát s nemzeti jelentőségét. Hevül a magyar jogtudomány eszméjeért, céljáért, feladataért.

A Hitel és Stadium évtizedétől kezdve folyvást több és termékenyebb a hazai jognak magyar munkása. Jeszenszky és Czövek magyarul akarják ismertetni a jogi tananyagot, melyet Kelemen latinul tárgyal. Önálló alkotó erő nincs bennök, jámbor közvetítők a büszke latin jogtudós és néhány tudni vágyó magyar olvasó közt. A lelkiismeret felébredésének vehető, hogy Kövy és Szlemenics magyarra fordítják eredetileg latinul közölt műveiket.

Előlépnek a húszas-harminczas évek folyamán a várakozást ébresztő jogászok, névszerint: Perger, Vajda és Ensel, Stettner-Zádor, Kossovich és Thaisz, Jakab, Lissovényi László, Strokay, Warga, Kállay (1835) és Nyiry, Szász, Goszthonyi és Keresztury, Bertha Sándor, Csacsó és Szlemenics (1836), Zsoldos, Csaply és Kunos.

Becsüljük meg az igénytelen kezdőket, a kik a latinul dolgozó ünnepelt európai tudósokat nem irigyelve, próbálkoztak magyar hangon hirdetni a magyar jogot, sorozzuk őket oda, a hová az irodalmi kritika sorozta a Kazinczy-féle nyelvújítás és csinosítás előtti szépirodalmunk munkásait.

Az 1832—6. országgyűlés lelkes tagjai sok szép eszmét vittek haza a vármegyékbe, felpozsduľ a nemzet vére. Széchenyi actiójára lendület s bizalom, hit és munkakedv váltja fel a közönyt s az ázsiai nemtörődömséget.

Szalay László Themis cím alatt 1837-ben szaklapot indít. Eötvös, Trefort, Pulszky dolgozatait közli. A «Társalkodó» «Törvénytudományi Füzer» feliratú rovatot nyit jogi értekezések közlésére. Ott szólal meg akadémiánk tagja Fabriczy Sámuel, a Kant-féle természetjog jóhiszemű hirdetője.⁹⁷ Beöthy Zsigmond a sajtótörvényhozás meggondolt előmunkása, az első «Elemi magyar közjog» írója.⁹⁸ A codificatióért lelkesülő Somogyi Antal, a ki a polgári törvénykönyv tervének elkészítésére szánja el magát. Kazinczy Gábor, akadémiánk tagja, a Hármaskönyv érvényre emelkedésének nyomozója.

Széchenyinek a magyar nyelv érdekében folytatott küzdelmét az 1840: VI. törvenycikk méltányolja, tágasabb tért nyit ez a törvény a magyar nyelvnek a közéletben. Ezzel a magyar jogi iro-

dalom újabb gyarapodásnak indul. A magyar nyelv a magyar jogra úgy hat, mint a magyar népiesség a költészetre.⁹⁹ Az izmosodás következik.

A buzgók közt buzgólkodik: Jászay Pál, Szalay László, Szemere Bertalan, az írói jog biztosításáról szóló törvényjavaslat szerkesztője, Tóth Lőrincz, Lukács Mór, Pauler Tivadar (1842), Wenzel Gusztáv és Fogarassy János, a ki Széchenyi inspirációjára indítványozza (1840) a Corpus iuris Hungarici lefordítását, jogi, történeti s nyelvészeti kritikával.¹⁰⁰ Fogarassy János az újabb jogfejlődés gondos megfigyelője, a magyar jogi műnyelv tisztaságának őre, Kövy tudós átdolgozásban nyújtá a negyvenes évek ifjúságának, az újabb jogi fejleményekkel kibővítve. Buzgólkodott Sárvári, Bovánkovics, Krajner, a magyar jogtörténetnek Hausser Gáspárja. Még nagyobb lendület éri a magyar jogi irodalmat az 1844: II. törvénycikk bátorítása következtében. Most már az egyetem is magyarosodik. Frank jeles latin könyvét magyarra fordítja s közli ortholog nyelven, de tartalmasan.

Kövy nyomán ír Kallós. Szlemenicset követi Szűcs. Kelemen után dolgozik Madarassy.

Komjáthy és Radenics, Pataky és Csupka,¹⁰¹ mint jogtanár nem mondható hatás nélkülinek.

Goszthonyi és Császár egészítik ki a vázlatot 1848-ig.

Széchenyi korának említett jogászai szerények

és buzgók, lelkesek és munkások. Vastag Pandekta kerülne ki változatos műveik szemelvényeiből. Irataik közt vannak rendszeres könyvek és magánrajzok, az elméleti műveken felül gyakorlatias célú közlemények, jogtörténeti kutatások és dogmatikus értekezések, bírálati és vitairatok. Jogtörténetileg ma is becses fejtegetéseket írtak az alkotmány- és büntetőjog, börtönügy, perjog, ügyvédség, örökváltság, ősiség, hitbizomány, örökösödés, női jogok köréből. A Digesták szavaival szólva ők azok: *qui fundaverunt ius civile*.¹⁰²

Vizsgálódásunk eredménye röviden az, hogy reform-eszméket, kritikai irányt, új intézményeket // s mindezekben felül még élő anyanyelvet kapott jogirodalmunk Széchenyitől.

A Széchenyi-kor jogirodalmának virágzó s termékeny két évtizedét csak az látja kellő világításban, a ki a meddő ötvenes évek kopárságával hasonlítja össze.

IV.

AZ AKADÉMIA RÉSZVÉTE A MAGYAR JOGFEJLŐDÉS ELŐMOZDÍTÁSÁBAN.

ÖNÁLLÓ magyar tudományos irodalom és műveltség reményével alapítá Széchenyi az Akadémiát, hogy legyen a nemzetnek gondolkodó idegcsomója, s hogy legyen a ki gondolzza, gyarapítsa drága féltett kincsét, a nemzetiséget. «A hazai s külföldi törvény és politikai tudományok» számára is helyet kért az Akadémiában gr. Teleki László. Az országos ülés «Törvény- s történet-tudományi» osztályt állít fel.

Az Akadémia alapítását külön törvény szentesíti.¹⁰³ — Külön négy törvényczikk örökíti meg névsorát azoknak, a kik az akadémiai alapra adakoztak,¹⁰⁴ hogy lássa az utókor azok közt V. Ferdinánd királynak, József és Károly főherczegeknak nevét, Fiume városát, a nagyikindai kerületet és

a XVI szepesi várost, igazolásául annak, hogy a magyar tudományos Akadémiát az egész magyar királyság támogatta, anyanyelvi különbség nélkül.

A legszentebb törvények daczára is bekövetkezett a dies irae, mit Széchenyi aggódva jósolt. Már 1842-ben úgy rémlett előtte, hogy borura, sőt zivatarra kezd sötétedni az idő, s egyedül Akadémiánk fogja ereklje gyanánt, vagy inkább bágyadtan pislogó lámpaként gondozni azt a nyelvet, a melyet legdrágább javának, nemzeti s függetlenségi alapjának ismer a magyar.¹⁰⁵ A borulatból kitört a zivatar. Pusztulás és véres veszteség lépett a hősi küzdelem nyomába.

De Széchenyi az ő Akadémiájában nem csalódott, mert az, bár magára hagyatva, de híven őrizte a nemzeti kincset. Az évtizedes balsors után pedig az országraszóló Kazinczy-ünnep és a Széchenyigyász lélekemelő pillanatában kezébe vette a fel-támadó nemzeti irány vezetését, mit a háládatos nemzet e fényes palota emelésével viszonzott.

A magyar jogtudomány érdekében az Akadémia már akkor kezdett buzgólkodni, mikor magyar nyelvű törvény, magyar nyelvű jogi oktatás, szaklap, előfizető még nem volt, sőt olvasó is alig találkozott.¹⁰⁶

Hogy a magyar *jogászi műnyelv* megalakult, az a Törvénykezési szótár szerkesztőinek, de kivált az Akadémiának érdeme. Az Akadémia «A tör-

vénytudományi műszótár» két kiadásáról gondoskodott,¹⁰⁷ s jogtudományunkat megmagyarosította. Ezzel annak haladását és hatását eszközölte.

A jogtudománynak megmagyarosodása emeli nemzeti büszkeségünket. De a magyar nyelven megjelenő könyvek az európai ellenőrzés alá nem esnek, azokat nem érti, nem méltányolja, sőt tudomásul se veszi a külföld, nem úgy mint Werbőczy, Kelemen, Kövy, Frank dolgozatait. És mégis csak maradjunk mink édes anyanyelvünkénél! A ki a saját nemzetének dolgozik, az eleget tesz kötelességének és pedig nemzete iránti kötelességének tesz eleget.

Az elvont elméleti kérdésektől s jogtörténeti kutatásoktól nem terelhetik el az Akadémia figyelmét a tisztán gyakorlati érdekű napi kérdések, viták és kijelentések, melyek a szaklapokban, jogász-egyletekben s értekezleteken és jogász-gyűlésekben kellő forumot találnak. De a hazai, sőt az emberiségi nagy jogi s államtudományi *feladatok* nálunk nagyrészt az akadémikusok vetették fel vagy oldották meg, hogy csak az elhunytakat említsem: Szemere és Szalay, Lukács és Pauler, Trefort és Eötvös, kiknek némely iratai ma is európai színvonalon állnak.

Irányadó jogi témákra eddig nem kevesebbre, mint huszonkettőre: *pályakérdéssel* hívta fel tudósaink figyelmét az Akadémia.

Az Akadémia *folyóiratai és kiadványai* becses jogi dolgozatokat közöltek, melyek a hazai jogtudománynak részint előbbrevitele, részint terjesztése nézőpontjából méltányolhatók.¹⁰⁸

Elhallgatva azt, hogy az Akadémia a latinul nem értőkre is gondolt, midőn kétszer is kiadta Werbőczy Hármaskönyvét és Gaius Institutióit, ki kell emelni a kútfők közléseit, melyek forrásművek: pl. Corpus Statutorum, Árpád-kori, Anjou-kori okmánytár, A magyar és külön az erdélyi Országgyűlési emlékek, A magyar országgyűlések története, A magyar történelmi tár, Magyar történeti emlékek, Okmánytár s a többi *történeti kútfők kiadásával* dús anyagot nyújt az Akadémia a magyar jog külső és belső történetének tudományos búvárlatához.

A jogfejlődés, jogrend, jogállam feletti gondolkodás mindennapi szükséglete eszünknek. E szükségletnek érzetét az Akadémia válogatott becses *közleményei* ébresztették fel nálunk.

És mikor az Akadémia ítélőszéke előtt hétévi időközben a tudományszakok a legjelesebb munkákkal beszámolnak, a 200 aranynál becsesebb *nagy jutalmi* erkölcsi elismerésre ép úgy tart számot a jogi irodalom, mint a többi szellemi termék. Az első félszázad koszorúsai közé a Dózsa és Zsoldos, Frank és Wenzel, Pauler és Apáthy,

Eötvös és Szalay nevét jogi vagy államtudományi műveik alapján illesztettük be.

Az Akadémia munkássága a tagok tevékenységéből tűnik ki. Pauler emlékbeszédeire legyen szabad utalnom, a ki mérlegelte az érdemeket, a melyeket a jogtudomány terén szerzett Bartal György, Borsiczky Dénes, Csacskó Imre, gr. Czirák Antal, Frank Ignác, Récsi Emil és Szlemenics Pál. A mérlegelést folytatta Tóth Lőrincz, Emlékbeszédeket mondván Fogarassy János, Zádor György, Zsoldos Ignác, Zsivora György felett, a kik mind a Széchenyi-kornak jogtudósai.

A harminczas és negyvenes évek történetének írója fel fogja jegyezni, hogy az Akadémia «törvénytudományi» osztályában meggyújtá a hazai jogtudománynak szövétnekét, oszlopcsarnokot nyitott *a jog feletti bölcselkedésnek*, oltárt emelt *a jogi idealismusnak*.

V.

BEFEJEZÉS.

SZÉCHENYI az apjának, a könyvtárt alapító Ferencnek képét a Múzeumban megpillantva, fiúi kegyelettel gondolja, «milyen boldog az, a kit honfitársai becsülnék. De ezt életében a legjelesebb is csak részben élvezheti. Többnyire a sírdombot keresi fel a haza elismerése és koszorúja.»¹⁰⁹

Ezt a sorsot örökölted Te is.¹¹⁰ — Érdemeid általános méltánylása akkor indul meg, mikor koporsód bezáródva, az Akadémia, a legigazabb embernek, Deáknak hívására a hazafias fájdalom érzetével összegyűlt.¹¹¹ A nemzet részvétének formát ad. — Gyászünnepélyt országSZerte gyászünnepély követ.

A meghatott közönséget, mint néha a római Tanácsot, dicsőítési mámor szállja meg. Magasz-

talt jellemed tiszta fényben, sőt glóriában tündököl. Az átkot, hogy a magyar soha nem tart együtt, levette rólunk szemfedőd. A bánat közössége a nemzet rétegeit összeilleszté. Csak egyben vettek legjobbjaink. Érdemeid méltánylásában.

Azóta a véső és ecset, a lant és ékesszólás gyakran varázsolta szemeink elébe azt, a mi Te benned halhatatlan, bizonyítékaul annak, hogy a sírdomb felett elszöködő idő gyógyít és igazságot szolgáltat. Az igazi érdemnek, igazi nagyságnak fénykörére méltatlanul esett árnyékot eloszlatja s ítél az alkotásoknak mulandó vagy maradandó természete tárgyában. Jól sejtéd, hogy a Metternich rendszere a herczeg lelépésével véget ér. — A Te rendszered ellenben él s szent hagyományként száll át nemzedékről nemzedékre, mert a magyar Genius, ez az imádandó istenség nem engedi, hogy tiszta lelked szavai örök csendben hangozzanak el, s hogy nemes lelked törekvései nyom nélkül a feledékenységbe boruljanak.¹¹²

A Te szellemednek varázsereje nem hanyatlik, sőt növekszik s vezérli a magyar társadalom nemes gondolkodóit. Ma is ugyanazok az ideálok hevítik a nemzet kebelét, a melyeket a Hitel (1830), Stadium (1833) s Világ (1831) teremtésével Te dicsőök dicsője gyujtottál.

Ma is érzi a nemzet egész valója gazdag szellemednek egyetemes hatását.

Érzi teremtvő tetterődnek működését *a jog is*, melynek sphäráját az új-kor gazdasági, forgalmi s humanitarius tanai számára nálunk Te nyitád meg először.

Vezérleted alatt haladta meg a nemzet a késő *közép-kori* korszakot. Ez a meghaladás tette tartatatlanná a rendi jogállapotot, melynek ódon intézményeit: áradozó beszédeid, irataidnak merész szárnyalásai, emberfeletti hatalommal kifejtett törekvéseid a kihalásra kárhoztatták s porladozókká tették, de egyszersmind a rendi jogállapottól való kibontakozásnak útját, módját megjelölték.

Első voltál, a ki hazánk jogi *elmaradottságát* s elszigeteltségét felismerve, a magyar magánjogot politikai, erkölcsi, gazdasági és társadalmi nézőpontból analizáltad.

Első voltál, a ki a jogi és a gazdasági élet *összefüggéséből* következtetéseket vontál. Számos visszaélést s tévedést felderítve, a humanus és realistikus irányt képviselted. — Tűzlelked gyujtó erejével fogékonyrá tetted a nemzetet a közgazdasági, társadalmi s ezzel a jogi újításokra, az országgyűlést pedig *éretté*: a jogi reformok befogadására.

Első voltál, a ki édes *anyanyelvünkre* tanítád a törvényhozást és a jogtudományt, s ennek megadtad a kritika bátorságát és hatalmát.

A nemzetnek erkölcsi és gazdasági *hittelét* Te

kezdted emelni. *Az ősiséget és fiscalitást* sikerrel ostromoltad. A jobbágyság szegénységén, műveltlenségén s szolgaságán megindulva, *a nép* emancipatióját kezdeményezted. *A bírhatalmi* akadály megszüntetését a főrendiházban keresztülvitted. — *A váltójog* behozatalát, a váltótörvénytörvényezék felállítását, s *a kisajátítást* napirendre hoztad. *A tőkeképződésre s a végrendeleti örökösödésre* felhívtad a közfigyelmet. A jogszolgáltatás *javításán* fáradoztál. És ezen novellaris javítások siettetése mellett első voltál, a ki *az általános egységes magyar magánjog* alkotásának útját egyengetted.

Ha a föld még szűz, ha a lélek még fiatal, ha a nemzet még serdülő, akkor megfogamzik benne minden jó. Ezt monád, midőn a fiatalságnak deliségét szembe állítád a rom-maradványok közt trespelő vénüléssel.

Ime jó eszméid, inspirációid e nemzet lelkében megfogamzottak, élnek, hatnak. Látjuk, érezzük, tudjuk ebből is, hogy nemzetünk lelke még fiatal, kora még serdülő s nem hanyatló. Távol van tőle a marasmus senilis.

Fajunk tehát az alkotásra, a teremtésre képes a jog terén is, a jövőben úgy, mint képes volt a múltban, melynek ezer esztendő tartama alatt Pannonia és Dacia egykori területén a Beszkidektől a fogarasi Alpokig egyedül *az államalkotó* magyarság tudott *országos* jogot teremteni. Ennek

tarthatatlan ódonságait Te hárítád el a haladás útjából, kijelölve egyúttal a fajunk értelmi, erkölcsi s gazdasági súlyának megfelelő *irányt*, melynek hódolva, a magyar magánjog szent templomát hazánk üdvére ki lehet építeni, et proprium et sanctissimum templum iustitiae consecrare.¹¹³

Ime becses, maradandó emlékek hirdetik a hazai jognak országában, hogy benne is járt, rajta is javított, neki is adott irányt a Széchenyi szelleme, a Te szellemed.

Ezért van, hogy a Széchenyi névre, a Te nevedre minden magyar jogásznak szíve feldobog.

Ezért van, hogy a jogász is szót kér ott, hol az ország hálájának, hódolatának bemutatása végett gyülekeznek híveid. Bár érzi, mily nehéz beszélni «post tot Homeros», mégis szót kért fajunk Széchenyijének, a mi Széchenyinknek ünneplésénél, s méltányolja érdemét, hirdeti nagy nevét a legnagyobb magyarnak, a ki a tespedés korában merészen emelte fel a jogi reformok lobogóját s haladási lendületbe hozta a nemzetet.

Dicső szellem! ihlesd mindazokat, a kiknek ideálja az, hogy Árpádnak hona legyen boldog, művelt, virágzó *jogállam*.

JEGYZETEK.

¹ A Széchenyi naplót az Akadémia birtokában levő eredeti szövegből idézem. Széchenyi. Napló. 1826. nov. 10. Ich brauche Nahrung für meinen Kopf; Széchenyi. Napló. 1842. febr. 27. Empfinde einen unendlichen Durst nach dem Wissen.

² Széchenyi. Napló. 1825. okt. 17. Jetzt herab mit den rothen Beinkleidern, und *Gesetze* und Oekonomie studirt.

³ Verulami Baco. Novum Organon. Az inductiv methodus kátéja.

⁴ Széchenyi. Napló. 1825. jan. 17. Gottlob, ich dachte an Euch Ihr Philosophen des Alterthums so oft mit Inbrunst, nicht ganz und gar umsonst. Seid mir daher auf's neue gegrüsst Ihr Schatten der Epiktete, Marc Aurele. Széchenyi. Napló. 1830. nov. 12. Alles ist vergänglich, nur das moralisch Gute nicht. Széchenyi. Napló. 1826. jan. 11. Wo Pflicht ist, ist auch Recht.

⁵ Széchenyi. Napló. 1826. márcz. 30. . . . einen Professor der Rechte und der ungarischen Eloquenz.

⁶ Széchenyi. Napló. 1823. júl. 4. Kelemen lese ich fleissig. Institutiones iuris Hungarici. 4. kötet.

⁷ Széchenyi. Napló. 1830. szept. 26. Der Wunsch, Ungarn empor zu bringen und der Hass gegen das alte

Schlechte macht mich gegen mein Vaterland ungerecht.
Ich wünsche zu viel, lobe zu wenig.

⁸ Beöthy Zsolt. Széchenyi és a magyar költészet. 1893. 64. lap.

⁹ Széchenyi. Hunnia. 78. és 79. lap.

¹⁰ Pl. 1741. VIII. t.-cikk, mely örökre biztosítja a nemességnek a nem adózást.

¹¹ Méltán kárhoztatható pl. az 1715. LII. t.-cikk, mely az igazság és szerződési szentség ellenére rendeli, hogy az 1702—1710 közt felvett kölcsön után az ő Felségéhez híven maradottak kamatot fizetni nem tartoznak. Az 1723. VII. t.-cikk megengedi, hogy a király rendes törvényszékeink mellőzésével bíraskodjék, tetszése szerint az országon kívül is. Az 1723. XCVIII. t.-cikk rendeli, hogy a magyar Helytartótanács pecsétjén legyen a kétfejű sas s ennek közepében legyen hazánk címere. De nem az egyes törvények, hanem az egész elavult régi jog eltörlésén munkálkodik.

¹² Just. Cod. 1. 17. 1. §. 5. ex multitudine quod melius et aequius est indicatote. A Codex vetus megrendelésekor írta Iustinianus . . . censuimus prolixitatem litium amputare, multitudine constitutionum resecanda, uno codice componendo. Constit. Haec quae necess. pr.

¹³ Széchenyi. Hunnia 78. és 79. lap.

¹⁴ Széchenyi. Beszédei. Közli Zichy A. 107. lap.

¹⁵ Széchenyi. Stadium. 1833.

¹⁶ Jelenkor. 1833. 29. sz.

¹⁷ Széchenyi. Hunnia. 98. lap. Nyomtatásban közlé Török János 1858-ban.

¹⁸ Walter Scott pl. azt mondja az angol törvényekről, hogy azok hasonlóak a mákonyhoz. 1789-ben jelszó lett: la révolution c'est la justice.

¹⁹ Széchenyi. Napló. 1827. márcz. 16.

²⁰ Széchenyi. Beszédei. Közli Zichy Antal. 62. 83. és 89. lapok.

²¹ Werbőczy. Hk. Előbeszéd. I. cz. 2. §. Quae praeclarissima virtutum eo splendore mortalium oculos perstringit, ut affirmet Aristoteles, neque hesperum neque luciferum tantopere rutilare.

²² Társalkodó. 1846. 286. lap. Fejér Pál.

²³ Celsus. Dig. 1. 3. 17.

²⁴ Széchenyi. Napló. 1819. ápr. 17.

²⁵ Széchenyi. Napló. 1823. ápr. 7. Auf was sollte sich der Ungar mit ganzer Seele verlegen? Auf die Rechte und Gesetze und Administration des Landes. Eine der edelsten Kenntnisse, mit denen sich ein Mann beschäftigen kann.

²⁶ Széchenyi. Napló. 1826. nov. 16. Wie es natürlich ist, dass in einer Revolution sich die Advocaten immer auf die höchsten Stellen erheben.

²⁷ Széchenyi. Napló. 1827. márcz. 27. Er will sich ganz dem Rechts- und Verfassungswesen widmen.

²⁸ Széchenyi. Napló. 1828. decz. 9. In Ofen Cercle bei der Erzherzogin. Die Erzherzogin zeichnete mich unendlich aus. Széchenyi. Napló. 1829. decz. 29. Die Erzherzogin Maria Dorothea sagt er (Széchenyi), ist ein prächtiger Mensch, ich habe ihn sehr gerne.

²⁹ Széchenyi. Napló. 1830. febr. 10. Audienz bei E. H. Marie. Sie lies mich niedersetzen. Zugegen war kein Mensch, als Mina Festetich. Ich übergab ihr mein Buch. Schrieb in ihrer Gegenwart, weil sie es verlangte, hinein: Magyar honunk Főherczegasszonyának. Legyen védője a hazához hívnék. Legmélyebb tisztelettel Grf. Széchenyi István.

³⁰ Széchenyi. Napló. 1829. decz. 21. és 22. Bekomme meine Bibel von der Erzherzogin M. zurück, mit den kleinen Papierchen. Evang. selon S. Math. Chap. 22. V. 19—22; Timoth. Chap. 2. V. 1—3; Tit. Chap. 3. V. 1.

³¹ Széchenyi. Napló. 1834. febr. 2. Mondja Eszterházy Pál herczegnek Londonban: Uns fest an unsere Dynastie schliessen und unser Hungarum nicht aufgeben.

³² Dr. Dell'Adámi Rezső. Magyar jogászegyleti értekezései. IX., XXIII. és XXXIII.

³³ Széchenyi. Hitel. 1830.

³⁴ Széchenyi. Napló. 1829. jan. 29.

³⁵ Arany J. Elveszett alkotmány. II. Ének. 53. lap.

³⁶ Tóth Lőrincz. Az ősiségi nyílt parancs. 37. l.

³⁷ II. József leirata gróf Pálffy cancellárhoz 1785-ből. Olvastam Marczali szives közléséből.

³⁸ Arany János. Elveszett alkotmány. III. Ének. 76. l.

³⁹ Széchenyi. Napló. 1839. okt. 27.; 1839. nov. 8.; — 1839. decz. 16.; 1842. júl. 18.

⁴⁰ Deák F. Beszédei. Kónyi Manó. 329. lap.

⁴¹ Széchenyi. Napló. 1842. márcz. 28. és 30.; 1842. ápril 8.; 1842. május 31. és 1842. jún. 1. és 3. Lissovényi ügyvéd, Széchenyi híve. Alapítványt is tett a királyi táblánál.

⁴² Széchenyi. Beszédei. Közli Zichy A. 273. l.

⁴³ Arany J. Elveszett alkotmány. III. Ének. 75. l.

⁴⁴ Trefort Á. Kisebb dolgozatai. Az 1882. kiadásnak 217. lapján.

⁴⁵ Arany János. Elveszett alkotmány. III. Ének.

⁴⁶ Széchenyi. Napló. 1847. aug. 25. Goszthonyi beszél Zalairól Széchenyinek.

⁴⁷ Széchenyi. Napló. 1847. május 26. Sein «Ősiség». Sehr guten Effekt wird es machen.

⁴⁸ Széchenyi. Napló. 1848. febr. 7. Szentiványi liest mir vor über Aviticität. Gefiel mir sehr gut.

⁴⁹ Deák F. Beszédei. Kónyi M. II. k. 31. lap.

⁵⁰ 1848. XV. t.-cikk.

⁵¹ Ferd. I. Decret. X. Art. 26. Neque ulla res magis ab aliquot annis florenti quondam Hungariae nocuisse videatur; oppressione colonorum, quorum clamor ascendit iugiter ante conspectum Dei. 1547. 26. Praef.

⁵² Széchenyi. Stadium. 293. lap.

⁵³ 1832/6. IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIII. és XIV. t.-cikk.

⁵⁴ Deák F. Beszédei. Kónyi M. II. k. 31. lap.

⁵⁵ Ein Blick auf den anonymen Rückblick. 416. lap.
Széchenyi egyik legérdekesebb műve.

⁵⁶ Deák Ferencz. Beszédei. Közli Kónyi Manó. 29. és 68. lap.

⁵⁷ B. Kemény Zsigmondtól: Széchenyi. A Csengery-féle Szónokok és Statusférfiak 446. lapján.

⁵⁸ Széchenyi. Napló. 1844. okt. 7. Ich rede Besitzfähigkeiten Allen, mit Nachdruck. Führe es durch.

⁵⁹ Az 1844. IV. t.-cikk szövege szerint nem bírhatási úgýúton nem háborgathatók «az országban vagy kapcsolt részekben benszületett, *állandóan itt lakó*, törvényesen bevett vallású nem-nemes *honfiak*».

⁶⁰ 1852. nov. 29. Osiségi nyílt parancs. III. §. 14.

⁶¹ ... úgý, hogy már I. Ferdinánd inté őseinket ut pacem et amicitiam inter se amplectantur, desinantque alere inter se discordiae fomites. 1547. Art. 4. Praef.

⁶² Arany János. A fülemile.

⁶³ Széchenyi. Hitel. 216. lap.

⁶⁴ Sigism. Decretum minus. 1405. Art. 7. Eiusdem Decret. 3. Art. 2. 5. Decret. 6. Art. 13—16. Mathiae. Decretum maius. 1486. Art. 29. ... caput quoque debitoris tradatur in manibus creditoris. Ulad. Decretum primum. Art. 92. talis etiam debitor detineri valeat.

⁶⁵ Hkv. II. R. 68. és III. R. 28.

⁶⁶ Revocatio procuratoria.

⁶⁷ Oppositio, repulsio, reoccupatio.

⁶⁸ 1723. XLVIII. t.-cikk, de sequestro dilapidatoribus imponendo.

⁶⁹ Széchenyi. Stadium. 82. lap.

⁷⁰ Kossovich K. Társalkodó. 1834. 17. szám 67. lap.

⁷¹ Széchenyi. Stadium. 84. l.

⁷² Széchenyi. Hitel. 153. lap. Széchenyi. Napló. 1826. V. kötet. Ungarn. Wechselrecht.

⁷³ Széchenyi. Hitel. 201. lap.

⁷⁴ Széchenyi. Napló. 1839. nov. 8. Sitzung 4 $\frac{1}{2}$ Uhr. Wildner. Wechselrecht; Széchenyi. Napló. 1839. decz. 5. Wildner bei mir.

⁷⁵ Széchenyi. Napló. 1840. febr. 15. Zirkel. Wechselrecht beendigt.

⁷⁶ Széchenyi levelei. Közli Majláth B. III. k. 65. lap. 1840. aug. 20. közelít, írja Deákhoz. A váltótörvény alkotói érkeztek hozzám.

⁷⁷ Varga Soma. Társalkodó. 1840. 96. sz. 381. lap.

⁷⁸ Széchenyi. Napló. 1841.

⁷⁹ 1723. CVII. De intabulatione. Ad normam aliarum Suae Majestatis Sacratissimae regnorum et provinciarum intabulationes fiant. Ac ad normam in aliis regnis et provinciis observatam prioritas iuris in futurum observetur.

⁸⁰ Széchenyi. Napló. 1840. ápril 6.

⁸¹ Széchenyi. Napló. 1836. ápril 25.

⁸² Deák F. Beszédei. Kónyi Manó. 186. 1.

⁸³ Ált. osztr. p. t. könyv. 365. §.

⁸⁴ 1868. LV. még inkább az 1881. XLI. t.-cikk.

⁸⁵ Széchenyi. Napló. 1839. ápr. 17.

⁸⁶ Széchenyi. Napló. 1839. Sitzung. Kamatok kamatja. Ich spreche zweimal. Iudex spricht gegen mich mit Gering-schätzung. 1892. elején betét 600 millió, ennek a kamatja 24 millió, a miből 12 millió már július 1-től újra kamatozik. Széchenyi javaslatát a kamatok kamatozásáról Horváth Boldizsár emelte érvényre az 1868. XXXI. t.-cikkben.

⁸⁷ Cod. 1. 2. 1. Constantinus: nihil est quod magis hominibus debeatur quam ut supremæ voluntatis liber sit stilus.

⁸⁸ Széchenyi. Üdvlelde. 22. lap.

⁸⁹ Nemzeti Casino Évkönyv. 1894. 85. lap. Az aláírók

közt van Fáy András, b. Wenkheim Béla, b. Lipthay Béla, b. Wesselényi Miklós, b. Jósika Miklós, gr. Dessewffy Aurél, gr. Andrassy György, Rosti Albert, gr. Szápáry Antal, Beniczky Lajos, Bezerédj István stb. Ezerkétszáz forintos legatum liberationis van 28 úrtól.

⁹⁰ Társalkodó. 1839. évi 91. sz. 362. l. Széchenyinek tudomására esett, hogy az ablakon akarják kidobni, ha effélelt merne előhozni. De ő nem szokott megijedni. Széchenyi. Napló. 1839. febr. 26. Ich mache einen langen Vortrag mit Salbung wegen nicht Theilung der Adelsgüter. — Ugyanott: márcz. 3. és 30.

⁹¹ Széchenyi. Napló. 1826. V. 1. kötet végén.

⁹² Katona Mór. Hitbizomány. A földművelési ministeri közlés szerint az ország területének 4·7 százaléka hitbizomány. Földes Béla. M. t. akadémiai székfoglalója.

⁹³ Nánássy: A magyar polgárnak rendszerinti örököse. Pest. 1799. — Georch: Honi törvény. Pozsony és Pest. 1803—1808.

⁹⁴ Pl. Kossovichnak az ősiségről, Tóth Lőrincznek az ügyvédségről írt pályakoszorús értekezését a censura nem engedte kinyomatni. Ezek az értekezések csak 1855-ben láttak világot a Jogtudományi s Törvénykezési Társban.

⁹⁵ Széchenyi. Napló. 1830. október 20. Thaisz András Akadémiánk tagja.

⁹⁶ Széchenyi. Világ. XXXIX. lap.

⁹⁷ Társalkodó. 1839. 93. sz. 370. lap. — Fabriczy S. 1791—1858. Füzér a törvénytudományból. Sok kérdéssel foglalkozik Fabriczy. Sokat érintkezett Széchenyivel. Kéziratban maradt tőle egy törvényjavaslat az ősiségről. Lásd Szinnyei. Magyar Írók. III. k. 1. füz. 74. lap.

⁹⁸ Beöthy Zsigmond. Elemi magyar közjog. Pest. 1846.

⁹⁹ Széchenyi. Napló. 1839. nov. 17. «A magyar nyelv tárgyában már meg van nyerve a csata, ezt Nagyságodnak köszönhetjük», mondá Széchenyinek Palóczy.

¹⁰⁰ A fordító bizottság tagjai az indítványozó, továbbá Luczenbacher (Érdi) János, Szalay László, Bertha Sándor és Tóth Lőrincz. A hazafias vállalat megindult, de meg is akadt a Tripartitum lefordításával.

¹⁰¹ Csupka cperjesi és Pataky m.-szigeti jogtanárok rövid vezérfonala csak kézírásban terjedt a tanítványok közt; de igen terjedt, mivel akkor az volt a cél, hogy az ítjú a jogot minél hamarabb megtanulja.

¹⁰² Pomp. Dig. 1. 2. 2. §. 39.

¹⁰³ 1827. XI. Academia Hungarica erigitur.

¹⁰⁴ 1827. XII. és XIII. 1830. IV. 1840. XLII. t.-czikk.

¹⁰⁵ Széchenyi. A magyar Akadémia körül. 1842. 2. és 8. lap.

¹⁰⁶ Debreczen. 1837.

¹⁰⁷ Második kiadás. Budapest. 1847.

¹⁰⁸ A m. t. Akadémia Évkönyvei; M. t. Akadémiai Értesítő régi, új és legújabb folyamai; Értekezések a törvénytudomány köréből; a társadalmi tudományok köréből; végül A törvény történet-bölcsészet-tudományi osztálynak külön kiadványai.

¹⁰⁹ Széchenyi. Napló. 1826. nov. 13. Mein Herz pochte in meiner Brust, als ich das Bild meines Vaters da (im Museum) sah. Ach, welches Glück, von seinen Landsleuten geachtet zu sein. Beim Leben ist es aber in Ungarn, wo so viele Vorurtheile sind, nicht möglich, das kann man erst im Grabe erlangen.

¹¹⁰ Széchenyi. Napló. 1826. ápr. 13. Wenn ich einmal todt sein werde, wird man mich erkennen.

¹¹¹ Deák F. Levelei. Közli Váczy. 371. lap.

¹¹² Széchenyi. Stadium. 1833. 16. l.

¹¹³ Cod. 1. 17. 1. §. 5.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Oldal
I. A rendi jog.	1
II. A magyar magánjog Széchenyi hatása alatt . . .	9
III. A magyar jogtudomány a Széchenyi hatása alatt .	35
IV. Az Akadémia részvéte a magyar jogfejlődés elő- mozdításában	45
V. Befejezés	50
Jegyzetek	55

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

kiadásában megjelentek:

Gróf Széchenyi István **Naplói.** Adalék a nagy hazafi jellemrajzához. Összeállította **Zichy Antal.** (670 l.) . 4 frt.

Gróf Széchenyi István **Levelei.** Össze-
gyűjtötte s jegy-
zetekkel kísérté **Majláth Béla.** Három kötet. (644,
730, 810 l.) . . . . . 14 frt.

Gróf Széchenyi István **Beszédei.** Össze-
gyűjtötte és jegy-
zetekkel kísérté **Zichy Antal.** (630 l.) . . . . 4 frt.

Gróf Széchenyi István **Külföldi utiraj-
zai és följegy-
zései.** Naplói nyomán összeállította **Zichy Antal.**
1893. (440 l.) . . . . . 4 frt.

Gróf Széchenyi István **Hirlapi cikkei.**
A M. T. Akadémia
megbízásából összeállította, bevezetéssel és jegyze-
tekkel ellátta **Zichy Antal.** I. (1828 – 1843.) 546 l.
II. (1843 – 1848.) 692 l. . . . . 10 frt.

Gróf Széchenyi István **és az Akadémia
megalapítása.** A
Széchenyi-szobor leleplezési ünnepére írta **Szász
Károly.** 1880. 257 l. . . . . 1 frt 50 kr.

Széchenyi **Emlékezete. — Szász Károlytól.**
1860. 15 l. . . . . 10 kr.

Széchenyi **és a magyar költészet** Az 1893.
évi január 15-én tartott Szechenyi-
ünnepélyre írta **Beöthy Zsolt.** 1893. 107 l. . . 1 frt.

Megrendelhetők

A M. T. Akadémia könyvkiadó-hivatalában.